

Рекомендовано до друку Вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 2 від 22 вересня 2015 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Зелінська Оксана, д-р філол. н., доц. (гол. редактор) (Україна); **Борчих Марія**, канд. філол. н., доц. (Польща); **Глалкий Юрай**, канд. філол. н., доц. (Словаччина); **Гриченко Павло**, д-р філол. н., проф. (Україна); **Денисюк Василь**, канд. філол. н., доц. (відп. секретар) (Україна); **Золтан Андран**, д-р філол. н., проф. (Угорщина); **Коваль Валентина**, д-р пед. н., проф. (Україна); **Коваль Володимир**, д-р філол. н., проф. (Білорусь); **Кучеренко Ірина**, д-р пед. н., доц. (Україна); **Лопушан Тетяна**, канд. філол. н., доц. (Україна); **Мамчур Лідія**, д-р пед. н., проф. (Україна); **Пархета Любов**, канд. пед. н., доц. (Україна); **Погребеник Володимир**, д-р філол. н., проф. (Україна); **Рембішевська Дорота**, д-р філол. н., проф. (Польща); **Розгон Валентина**, канд. філол. н., доц. (Україна); **Тимко-Дітко Оксана**, д-р філол. н., проф. (Хорватія); **Тищенко Тетяна**, канд. філол. н., доц. (заст. гол. редактора) (Україна); **Фроляк Любов**, д-р філол. н., проф. (Польща); **Цимбал Наталія**, канд. філол. н., проф. (Україна).

Рецензенти:

Олександр Кеба, д-р філол. н., проф. (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка);
Ганна Мартинюва, д-р філол. н., проф. (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького);
Світлана Шандрук, д-р пед. н., проф. (Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка).

Ф 54

Філологічний часопис : збірник наукових праць / гол. ред. О. Ю. Зелінська. – Умань : Візаві, 2015. – Вип. 1. – 195 с.

У збірнику вміщено лінгвістичні, літературознавчі та методичні розвідки науковців, докторантів, аспірантів, викладачів, учителів-практиків. У полі зору дослідників – актуальні проблеми лексикології, лексикографії, граматики, історії мови, діалектології, ономастики, лінгвістики тексту, історії української літератури, а також методи навчання фахових дисциплін. Збірник розраховано на мовознавців, літературознавців, аспірантів, студентів-філологів, учителів.

Збірник наукових праць

Випуск 1

УДК 8(082)
ББК (81+82+83)я43

Адреса редколегії: 20308, Черкаська область, м. Умань, вул. Садова, 28, к. 304, кафедра української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Тел.: +380(4744)3-78-96; e-mail: dyv2812@ukr.net.

Засновник

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

Свідчення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації
КВ № 21683-1583Р від 24.11.2015 р.

Умань – 2015

ЗМІСТ

МОВознавство

<i>Березюк Г.</i>	
НОМІНАЦІЯ ОДЯГУ ДЛЯ НЕМОВЛЯТ У ГОВІРКАХ СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ	3
<i>Весельська Г.</i>	
СЕМАНТИЧНІ ПІДРЯДНІ СПОЛУЧНИКИ ЯК ЗАСОБИ ПОЄДНАННЯ ПАРЦЕЛЯТІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ	9
<i>Гриш-Ласюк К.</i>	
РОЛЬ МОВИ У ВИНИКНЕННІ ЕТНІЧНИХ КОРДОНІВ У МІСТІ БЕРЕГОВО	13
<i>Гришківська Г.</i>	
ОЗНАЧАЛЬНІ ПРИСЛІВНИКИ ЯК СКЛАДОВА ІДЮСТИЛЮ М. ДОЧИНЦЯ (на матеріалі роману «ВІЧНИК»)	20
<i>Луденко О.</i>	
КОЛЬОРОПИС ЛЮКО ДАШВАР	25
<i>Задорна Л.</i>	
СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСТАРІЛОЇ ЛЕКСИКИ У ТВОРАХ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ДИВО», «РОКСОЛАНА»	33
<i>Іванюк Я.</i>	
МІЖУЗРОЇНЕВА АМАНІМІЯ ПАРЭМІЯЛАГІЧНИХ, ФРАЗЕЛАГІЧНИХ І ЛЕКСИЧНИХ АДІНАК МОВИ	42
<i>Іванюк Я. Ч.</i>	
КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА І МЕТАФОРІЗАЦІЯ ТОПОНІМІВ В ХУДОЖЕСТВЕННОМУ ПЕРЕВОДІ	46
<i>Коломієць І.</i>	
МЕТАФОРІЧНА ОБРАЗНІСТЬ ПОВІСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВІЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ	55
<i>Комарова З.</i>	
МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА МІСТІ УМАНІ: СПРОБА ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ	62
<i>Корочі З.</i>	
МОВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ В ЕТНІЧНО ЗМІШАНИХ СІМ'ЯХ	67
<i>Молодичук О.</i>	
ЛЕКСИКОН УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ БАЛАД	75
<i>Остичук Г.</i>	
ЛІНГВІСТИЧНА ПРИРОДА КОРЕФЕРЕНТНОСТІ	83
<i>Осташ Л., Остап Р.</i>	
ЛЕКСИКА СЕЛА СТРИГАНЦІ ЯК ОБ'ЄКТ ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПРАЦЮВАННЯ. К 1 (КАБАК – КАПЕЛЮХ)	87
<i>Осташ Н.</i>	
РЕЛІКТОВІ ЯВИЩА В ХОЛІМСЬКИХ ГОВІРКАХ	94
<i>Петрушицька Ю.</i>	
ПАНЯЩЕ ПАРЭМІЯЛАГІЧНАГА ФОНДУ МОВИ І ПРІНЦИПЫ ЯГО ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ (у зв'язі з визначенням універсальної і національної кампаненту у пареміологічній системі мови)	100
<i>Савчук Н.</i>	
МОТИВАЦІЯ ТОПОНІМІКОНУ МІСТА КИЄВА	106
<i>Хлистул І.</i>	
СВОСРІДНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ОСВОЄННЯ АНТРОПОНІМНОЇ ЛЕКСИКИ В ПОЕЗІЇ ІВАНА МАЛКОВИЧА	113

<i>Шульк С.</i>	
ПРАГМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ	121

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

<i>Каєун Л.</i>	
ПЛЕСНІСТЬ І ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПОВІСТІ АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА «ОБРАЗА»	128
<i>Наскочна О., Полячук Л.</i>	
ПРОБЛЕМА ХАРАКТЕРОТВОРЕННЯ У ПРОЗІ В. ЛЬОНТОВИЧА	136
<i>Ярмоленко Н.</i>	
ТІЛО ЕПІЧНОГО БОГАТИРЯ-КОЗАКА ЯК МІКРОКОСМ	142

МЕТОДИКА

<i>Барабаш І.</i>	
ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ	150
<i>Смелянова М.</i>	
ПОТЕНЦІАЛ ТВОРІВ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМИНЬ І КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	156
<i>Коваль В.</i>	
РОЛЬ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ	162
<i>Мачур Л., Кучеренко І.</i>	
КОМПЕТЕНТІСНА СПРЯМОВАНІСТЬ – ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ МОВНОЇ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ	168
<i>Маслюк К.</i>	
СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ	175
<i>Нікітіна А.</i>	
ОДНІНЦІ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ПОНЯТТЯ	182

НАШІ АВТОРИ

	192
--	-----

Мовну ситуацію невеличкого міста Умані, яке розташоване в центральних регіонах України, характеризує поширення на її території двох мов – української і російської, проте за показниками поширення в усіх сферах спілкування переважає українська мова. Це свідчить про те, що престиж української мови в соціумі міста зростає, однак широке вживання на його території суржику вимагає підвищення рівня культури мовлення мешканців Умані.

Перспективними є дослідження мовної ситуації на території Уманщини, оскільки їх результати доповнять наявні соціолінгвістичні описи через вивчення мовлення певного регіону як окремої форми буття мови в загальній структурі національної мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 464 с.
2. Лінгвістичний енциклопедичний словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Сов. енциклопедія, 1990. – 685 с.
3. Масенко Л. Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз / Лариса Масенко // Мовна політика та мовна ситуація в Україні: Аналіз і рекомендації / за ред. Юліане Бестерс-Дальгер. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – С. 96–131.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
5. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Заблук та ін. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.

Стаття надійшла 22.08.2015 року

УДК 81'27

Золтан Кормочі (Будапешт, Угорщина)

МОВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ В ЕТНІЧНО ЗМІШАНИХ СІМ'ЯХ

Протягом 2008–2009 років ми відвідали 19 етнічно змішаних сімей (слов'яно-угорських) на Закарпатті, де виховувалися діти від трьох до шести років. Діти в етнічно змішаних шлюбах у ході вивчення рідної мови повинні засвоїти дві мовні системи, які у формі зміни кодів, запозичено або інтерференцій одночасно охоплюють елементи обох мов. При цьому в більшості сімей такого типу, як, наприклад, і в досліджуваних нами сім'ях, немає наперед розробленої чіткої мовної стратегії, яка полегшила б становлення дитини.

Ключові слова: Закарпаття, двомовність, етнічно гетерогенні шлюби, мовна соціалізація.

Karmacsí Z. Ethnically heterogeneous families and language socialization.

In ethnically mixed marriages children have to master two language systems when mastering the mother tongue, which very often include elements of the two languages at the same time in the

© Кормочі З., 2015

67

form code-switchings, lexical borrowings and interferences. There are no planned language strategies in most of these families, which could improve the condition of the child's development greatly.

Keywords: Transcarpathia, bilingualism, ethnically heterogeneous families, language socialization.

Кормочі З. Языковая социализация детей в этнически смешанных семьях.

В 2008–2009 гг. мы посетили 19 этнически смешанных семей (славяно-венгерских) на Закарпатье, где воспитывались дети от трех до шести лет. Дети в этнически смешанных браках в ходе изучения родного языка должны усвоить две языковые системы, в форме изменения кодов, запозичено или интерференцией одновременно охватывают элементы обоих языков. При этом в большинстве семей такого типа, как, например, и в исследуемых нами семьях, нет заранее разработанной четкой языковой стратегии, которая облегчила бы пользование ребенка.

Ключевые слова: Закарпатье, двуязычие, этнически гетерогенные браки, языковая социализация.

У випадку етнічно змішаних шлюбів процес засвоєння рідної (-их) мови (мов) та соціалізації є більш складним, як і питання ідентичності. У повсякденному житті таких сімей загальноприйнятим є вживання двох мов, що надає можливість дитині в різних ситуаціях вживати то одну мову, то іншу.

В етнічно гетерогенних шлюбах рідна мова батьків неоднакова, і вони в комунікативному процесі використовують як рідну мову, так і іншу. Дитина, яка виховується в таких сім'ях, з точки зору мовного матеріалу знає якнайліпше і, можливо, масштабнішого впливу порівняно з дитиною, яка підрастає в етнічно гомогенному оточенні.

Дитина, яка виховується в етнічно змішаному шлюбі, в процесі засвоєння рідної мови звертає також увагу на розрізнення двох мовних систем: засвоєння еквівалентних пар, вибір відповідної мови (говору) в різних мовних ситуаціях.

Про дослідження. Протягом 2008–2009 років двічі ми відвідали³ на Закарпатті 19 етнічно змішаних сімей (слов'яно-угорських), в якому виховувалися діти від трьох до шести років. З цими дітьми проводилися щлеспрямовані бесіди, в ході яких один із дослідників розмовляв з дитиною угорською мовою, а інший – українською. Було зафіксовано розмову дітей з батьками в процесі розваг. Батьки взяли участь в анкетному опитуванні, питання якого були направлені на дослідження явищ, пов'язаних із використанням дитиною мов і отримання більш прозорої картини про її знання мов, ставлення до них, а також про їхню ідентичність.

Зміна кодів. В етнічно змішаних шлюбах у повсякденному спілкуванні використовуються дві мови, тому невідносно, що між двома мовами відбувається своєрідний «поділ праці», що викликає в дитини зміну кодів, а в окремих випадках навіть змішування мовних кодів. Рівень прояву явища зміни та змішування кодів значною мірою залежить від того, наскільки батьки володіють мовами та в якому пропорційному відношенні вони використовують ці мови в комунікативному процесі з дитиною та між собою. У наведених

³ Під час дослідження в сім'ях були присутні двоє дослідників (Дослідник 1, Дослідник 2).

⁴ Під словом *слов'янин* ми розуміємо батьків як української, так і російської національності.

ниже прикладах чітко простежується «поділ праці» між мовами, який проявляється в особистісній зміні кодів дитиною під час комунікації з батьками.

Віктор 2003 м. Мукачеве (5; 1⁵)

Мама: Es a zebra miyeen? [А якою є зебра?]

Віктор: Gyors. [Швидкою.]

Мама: Nem. [Ні.]

Віктор: Nehéz. [Важкою.]

Мама: Úgy fölgerült. Könnyci. [Так злетіла. Легка.]

Батько: *Uto tam ce biya zebra?* [Ki van ott még a zebra mellett?]

Віктор: *Biya zebra?* [A zebra mellett?]

Однак дитина здатна «розподіляти працю» між мовами не лише в ході комунікації зі своїми батьками. Дитина проявляла цю здібність і під час пристосування до мови дослідників, які проводили з нею розмову, і в ході комунікативного процесу з дослідниками також були помітні явища особистісної зміни кодів дитиною.

Танька 2004 с. Фанчичково (3; 9)

TM2⁶: *A mi z'ina?* [Es te meggetted?]

Танька: *Ho!* [Igen!] *Z'lam perise st'ilyko povno.* [Az előbb meg ettem ennét sokat.]

TM1⁷: *Mi van itt a fán?* [Що є тут на дереві.]

Танька: *Papagáj.* [Папуга.]

Дитина не завжди застосовує прийом зміни кодів. Це простежується і в її розмові з батьками, а також у випадку бесіди з дослідниками.

Мар'яночка 2004 с. Руська Долина (3; 9)

TM2: *Hu sho tut c, skazh meni?* [Na mi van itt, mondd el nekem?]

Мар'яночка: *yice* [Tojás]

TM2: *A ce?* [Es ez?]

Мар'яночка: *блюдя* [Tál]

TM1: *Ez itt micsoda nézd csak? Hát mi ez? Mit látsz a képen?* [Що це таке, подивись? Ну що це є? Що ти бачиш на картині?]

Мар'яночка: *Куриця* [tyúk]

У багатьох випадках до зміни кодів у мові дитину спонукає не особистість, з якою бесідує, а мова, якою дитина здатна переживати побачене або почуте.

Шоніко 2003 м. Березово (4; 8)

TM1: *Nézzed csak, ezt a mesét ismered?* [Подивись, ти знаєш цю казку?]

Шоніко: *Nem.* [Ні.]

TM1: *Nézzed csak, lapozzuk végig és utána.* [Подивись, давай порогасмо сторінки до кінця книги, а потім]

TM2: *Червоная шапочка* [Piros sarkácska = Piroska és a farkas].

Шоніко: *Ez Piroska.* [Це Шапочка.]

Явища інтерференції та запозичення у мовленні дитини. Однозначного визначення явища інтерференції та словесного запозичення до сьогодні не з'ясовано, не визначені чітко межі між ними. До цього необхідно додати й те, що мовленнєвий розвиток дитини від трьох до шести років відрізняється від рівня мовленнєвого розвитку дорослої людини, а також те, що до сьогодні є дискусійним питання про будову мовленнєвої системи дитини, яка володіє двома мовами. У випадку таких дітей ми масмо ще більше труднощів при розмежуванні цих двох понять. У роботі використано систему, описану в книзі Іштвана Ланштяка *Yel'vba'j nyelvbe* (2006) [3 мови в мову], яку з урахуванням зазначених вище проблем можна використовувати для дослідження мови дитини тільки при певних обмеженнях.

У будь-якому випадку нам необхідно пояснити значення поняття «інтерференція» та «запозичення». У мовленні двомовної дитини всі ті елементи, які присутні в мові більшості і мають прямий або ж зворотній вплив на елементи і форми мов меншини, вважаються інтерференцією. У цьому дослідженні не розмежовуються випадкові запозичення та інтерференція, тобто до складу поняття «інтерференція» входить і поняття «випадкове запозичення». Однак коли певна інтерференція часто та постійно вживається на громадському рівні, а також стає елементом окремого діалекту, то таке явище в нашій роботі називається запозиченням (постійним запозиченням) [4, с. 19–20].

У мові дитини спостерігаються численні типи запозичень. Спочатку простежимо за тими типами, коли іншомовна коренева морфема, яка увійшла в мову комунікації, переймає афіксальні морфеми мови комунікації.

Танька 2004 с. Фанчичково (3; 9): *Megtomni és enni.* [Помити та їсти.]
А це [Ez meg] *цiбулька* [hagyma].

Доні 2002 м. Мукачеве (5; 10): *Ой (.) а яблуко kat* [almákat] *szedi össze* [збирати.]

Танька 2004 с. Фанчичково (3; 9): *öbő fújókat, ma davala Krisztinka fújóky* [és Krisztinka adott fújókat]. *Жолтіко від неї в'язв.* [Zsoltika meg elvette tőle.]

Доріка 2002 м. Мукачеве (5; 7): *Один раз ми робили з арійом такі кружочки з сніга та у вікно кидали сніда.* [Egyszer mi csináltunk aruval hóból olyan köröcskékét, és ide dobáltuk az ablakba.]

До типу інтерференціального взаємозв'язку кореневої та афіксальної морфем відносимо і той випадок, коли прийменник, уживаний в українській мові, прислонується до кореневої морфемі, вживаної в угорській мові. Цей

⁵ (рік; місяць)

⁶ TM2=Дослідник 2

⁷ TM1=Дослідник 1

випадає відноситься саме до цього типу у зв'язку з тим, що ці прийменник в угорській мові функціонують як афіксальні морфемі.

Доріка 2002 м. Мукачеве (5; 7): Про furulya? [A furulyárol?]

У сім'ях, які брали участь у дослідженні, були й такі діти, в мовленні яких виявлено результати українсько-угорської інтерференції.

Танька 2004 с. Фанчичково (3; 9): Róka у лісі живе [az erdőben él].

Танька 2004 с. Фанчичково (3; 9): Ești megfele a rókát a mișca. Ha, ha, ha.

Віктор 2003 м. Мукачеве (5; 1): To síca така велика, не така друга. [Az síca, olyan nagy, nem olyan más.]

Віктор 2003 м. Мукачеве (5; 1): Tyű [itt] sok levél. Ez kőrte. Nagyon mégés.

Новим типом інтерференції є явище, коли морфемі з двох різних мов займають сусідні позиції одна біля одної, при цьому одна морфема виступає не у своїй повній формі (вона аломорфна), як це відбувається й у випадку Таньки із села Фанчичково:

Танька 2004 с. Фанчичково (3; 9): За сіску [A síca után].

Подібним до вищевказаного типу інтерференції є явище, коли коренева морфема формується із злиття кореневих морфем, що походять із двох різних мов. У мовленні Шоньки, який проживав у місті Берегово, ми зафіксували два таких випадки. У першому випадку останній звук *-a* прислунається з української мови у слові *béka*.

ТМ2: Ну, яка тварина скаче? [Na, milyen állat ugrál?]

Шонько 2003 м. Берегово (4; 8): Béka.

У мовленні Таньки з села Фанчичково спостерігаються численні приклади словесного запозичення. Спочатку простежимо за вживанням на Закарпатті замінилки до угорського слова *zemele*, безпосереднього запозичення укр. *булочка*. Дитина в угорськомовному середовищі у своїх відповідях під час бесіди з дослідником угорською мовою вимовляє слово *булочка* з угорським акцентом. Пізніше, під час розмови з дослідником українською мовою, ми отримали звуковий матеріал, у якому відчувається вимова дитини слова *булочка* вже з українським акцентом.

ТМ1: Mit süttöl?/ Що ви спекли?

Танька 2004 с. Фанчичково (3; 9): Bulacskát. [Булочку.]

...

ТМ2: Танько, ти сьогодні була в садку? Що там було їсти? [Tányuka te voltál ma óvodába? Mit adtak enni?]

Танька 2004: Булочка. [Zsemlet.]

ТМ2: A що це? [És még mit?]

Танька 2004: Левеш. [Levest.]

Іншим безпосереднім запозиченням є слово *levesh* < уг. *Leves*, яке в українськомовному середовищі вимовляється з українським акцентом як заміник до укр. слова *суп*. Такі випадки часто простежуються в тих українськомовних громадах, які були заселені в радянську епоху на території, де проживали угорці. У період, коли територія сучасного Закарпаття входила до складу Угорського королівства, українці, як тогочасна меншина, перейняли у свою мову численні угорські слова у зв'язку з офіційним статусом угорської мови [2, с. 69]. Ці запозичення закріпилися в мові-реципієнті, ввійшовши з усної мови навіть до мови художньої літератури [1, с. 56–69].

На наслідки процесу мовної соціалізації дитини в етнічно змішаних шлюбах значною мірою впливають якісні та кількісні показники вживання батьками рідної мови, ставлення до неї мови батька та матері. Згідно з результатами дослідження, батько й мати майже в однаковому пропорційному відношенні використовують угорську, українську та/або російську мови. Також встановлено, що майже половина батьків в однакових пропорціях використовує обидві (ноді всі три) мови в комунікативному процесі.

Члени подружньої пари (батько й мати) звертаються один до одного мовою, яка виявляється домінуючою в комунікативному процесі між ними. Використання в однаковому пропорційному відношенні рідної мови батька й матері було виявлено в ході дослідження лише у трьох подружніх парах. Цікавим є факт, що в більшості випадків чоловіки вибирали можливість висловлювати відповіді лише українською або російською мовою.

Частіше використання своєї рідної мови або рідної мови своєї/свого дружини/чоловіка опитувані переважно пояснювали володінням чи неволодінням однією з мов.

«Тому що я володію лише угорською мовою» (с. Оросієво, жінка української національності, для якої рідною є угорська мова)

(переважно угорською мовою) *«Тому що вона не все розуміє українською мовою»* (с. Мочола, жінка української національності, для якої рідною є українська мова)

Ті члени подружньої пари, які відповіли, що в однаковій мірі використовують обидві мови в комунікативному процесі між собою, пояснювали свою відповідь повагою до національності іншого члена сім'ї, сформованими звичаями, а також зручністю.

«Тому що між чоловік угорець» (м. Берегово, жінка української національності, для якої рідною є українська мова)

(Обома мовами) «Тому що нам так зручно» (с. Вишково, жінка української національності, для якої рідною є українська мова)

При виборі мови члени подружніх пар більш урівноважені, і навіть при наявності мінімальної домінації угорської мови чоловік і дружина аналогічно розмовляють (відповідають) обома мовами, тобто українською і/або російською мовою. У відповідях чоловіків у більшій мірі переважає ти відразу обидві мови, при цьому в меншій – угорська мова, в той час як їхні дружини під час розмови більш схильні наданню домінуючої ролі лише одній з мов, а не обома мовами.

Батько й мати розмовляють зі своїми дітьми виключно або переважно угорською мовою, при цьому чоловіки (батьки) у вживанні цієї мови представляють більшість. Серед причин, які призводять до такого становища, наявні вже вищезгадані – знання/незнання мови, її вивчення, комунікативні звички та ін. Мати, яка проживає у селі Оросієво, вибір української мови у розмові зі своїми дітьми пояснює тим, що вона для дітей є рідною, шитуючи часто повторювані думки українців: «українська – це державна мова» і що «живемо в Україні». «Зі своїми дітьми я розмовляю українською мовою тому, що вони вивчили цю мову як рідну, і щоб діти не забули її, та ще й тому, що ми живемо в Україні, це наша державна мова» (с. Оросієво, жінка української національності, для якої рідною є угорська мова).

Батькам, які запитують угорською мовою, діти теж у переважній більшості випадків відповідають угорською і майже в однаковій пропорції обома мовами. Виключно українською або російською мовою відповідають своїм батькам тільки четверо з опитаних дітей.

Важливим аспектом процесу мовної соціалізації в сім'ї є вибір мови навчання дитини в дошкільній і загальноосвітніх навчальних закладах, що в подальшому є важливим для втілення мовної соціалізації сім'ї в інституціоналізовану мовну соціалізацію. Цей аспект впливає на формування світогляду дитини, ідентичності, здатності оцінювати ціннісне не тільки з мовної точки зору, але з точки зору культури й ідентичності.

Переважає більшість батьків, які взяли участь у дослідженні, записали своїх дітей до дошкільних навчальних закладів з угорською мовою навчання. Причиною вибору батьками дошкільних навчальних закладів послужили повсякденні обставини (див. випадок далі наведених двох сімей):

«Тому що в селі діє дитячий навчальний заклад лише з угорською мовою навчання» (с. Оросієво, жінка української національності, для якої рідною є угорська мова)

«Тому що дитячий садок знаходиться близько до нашої хати» (с. Мачола, чоловік української та угорської національності, для якого рідною є угорська мова)

Звичайно, серед опитаних батьків були й такі, які дали більш свідомі відповіді про роль мови при виборі дошкільного навчального закладу, оскільки

вони вже на цьому етапі намагалися вибрати для дитини той садочок, який був би «найдоцільнішим» та «найкориснішим» з точки зору вибору мови.

«Для того, щоб дитина вміла розмовляти українською мовою» (с. Квасово, жінка угорської національності, для якої рідною є угорська мова)

(з українською мовою навчання) «Щоб дитина вміла розмовляти українською мовою, адже я навчала-я в школі з угорською мовою навчання і мені потім було важко» (м. Берегово, жінка угорської національності, для якої рідною є угорська мова)

(з угорською мовою навчання) «Щоб розмовляти і вчилися рідною мовою» (м. Берегово, жінка української та угорської національності, для якої рідною є угорська та українська мови)

Після закінчення дитячого виховного закладу в дев'яти сім'ях батьки планують записати своїх дітей до загальноосвітніх шкіл з українською мовою навчання, в п'яти – до загальноосвітніх шкіл з угорською мовою навчання, а батьки п'яти сімей ще не вирішили, до якої школи віддадуть своїх дітей. З-поміж усіх дітей, які ходять у дошкільні початкові заклади з угорською мовою навчання, лише четверо будуть навчатися в загальноосвітніх школах з угорською мовою навчання, а інші – у загальноосвітніх школах з українською мовою навчання. Постає питання: чому? У відповідях на це питання повсякденні обставини, як причина, виступають уже меншою мірою, наприклад:

«Я там працюю і так буде зручніше для нас обох» (с. Вишково, жінка угорської національності, для якої рідною є угорська мова)

При виборі батьками мови навчання в загальноосвітніх школах на перший план виступають навчальні цілі, які визначає Українська держава. У цих цілях закладена ідея того, що навчання національної меншини рідною мовою не є перспективним. Це відображено у відповідях батьків.

«Тому що живемо в Україні» (с. Вишково, жінка української національності, для якої рідною є українська мова)

«То була велика помилка, що я не навчалася у школі з українською мовою навчання, тому мені було дуже важко в житті» (м. Берегово, жінка угорської національності, для якої рідною є угорська мова)

Висновки. Діти в етнічно змішаних шлюбах, вивчаючи рідну мову, повинні засвоїти дві мовні системи, які у формі зміни кодів, запозичень або інтерференції одночасно охоплюють елементи обох мов. При цьому в більшості сімей такого типу, як, наприклад, і в досліджуваних нами сім'ях, немає наперед розробленої чіткої мовної стратегії, що полегшила би становище дитини.

У комунікативному процесі між батьками та дитиною в кожній з досліджуваних сімей відсутня стратегія *батько – одна мова, мати – інша мова*. Мовна соціалізація в цих сім'ях базується на принципі звикання. Однак відсутність знання однієї з трьох мов (угорська, українська, російська) у багатьох випадках призводить до того, що мова, яка займає позицію домінуючої для сімейного спілкування, виступає рушійною в процесі мовної соціалізації.

При виборі мови виховання в дошкільних навчальних закладах батьки враховують насамперед повсякденні обставини (наприклад, місцезнаходження дитячого садка), тоді як до вибору мови навчання в загальноосвітніх школах батьки підходять більш свідомо. Вибір батьками мови навчання та виховання дитини в більшості випадків відбувається з урахуванням власного досвіду або ж урахуванням прихованих методів впливу суспільства на національну меншину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барань С. Лексичні гунгаризми у творах українських письменників Закарпаття / Єлизавета Барань // Українська мова. – 2009. – № 2. – С. 56–69.
2. Karmacsı Z. Nyelvhazsıralai jellegzetességek kárpátaljai kétnyelvő gyermekek beszédében / Zoltán Karmacsı // Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. Században / Karmacsı Zoltán és Márku Anita szerk. – Beregszász : II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézet, 2009. – С. 64–70.
3. Lansztyák I. Nyelvből nyelvbe, Tanulmányok a szókölcsönzésről, kódváltásról és fordításról / István Lansztyák. – Pozsony : Kalligram Könyvkiadó, 2006.
4. Márku A. Érvényes törémetek. Nyelvtudás és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében / Anita Márku. – Ungvár–Beregszász : PoliPrint Kft. – КМФ, 2008.

Стаття надійшла 15.09.2015 року

УДК 811.161.2'373: 82–144(477)

Ольга Молодичук
(Умань, Україна)

ЛЕКСИКОН УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ БАЛАД

У статті здійснено загальну класифікацію лексикону українських народних балад. Аналізовані слова об'єднані у три групи, кожна з яких складається з тематичних груп. Частини мовна належність досліджуваної лексики засвідчила кількісне переважання дієслів, тоді як за кількістю слововживань іменники посідають перше місце.

Ключові слова: українська народна балада, фольклорна картина світу, лексикон, лексема, семантика.

Молодичук О. Лексикон українських народних балад.

В статті описана об'єднана класифікація лексики українських народних балад. Рассматривались слова объединены в три группы, каждая из которых состоит из